

KRİZİN TÜRKİYE’DE SERMAYE ÜZERİNDEKİ YIKICI/YARATICI GÜCÜ ve SERMAYENİN TALEPLERİ

Başak ERGÜDER*

Giriş

Küresel kriz, dünyada ve Türkiye’de yarattığı etkiler kadar krizden çıkış yolları ve kriz karşısında alınan tedbirler ile de konuşulmaya devam ediyor. Türkiye’de sermaye grupları ve bu grupların temsilcileri olan örgütlerin kriz karşısındaki talepleri birbiriyle örtüştüğü kadar karşıt da olabildi. Bu talepleri içeren tedbir paketlerinin krizin işadamları üzerindeki etkisi ve yarattığı fırsat arayışlarını ne derece karşıladığı ise devlet-sermaye ilişkisi bakımından devletin “görelî” olan özerkliğini açığa çıkarır niteliktedir. Finansın krizi olarak sunulun/anlatılan krizin özellikle reel sektörü ve sanayi kapitalistlerini nasıl etkilediğinin göstergesi işsizlik olmuştur. Bu göstergelyi hükümet nezdinde tamamlayan ise reel sektörü destekleme ve istihdam tedbir paketleri ile sanayinin istihdamdan teknolojiye pek çok alanda taleplerinin karşılanmaya çalışılması oldu. Bu dönem sadece CEO’ların konuşmalarından krizin fırsat/yıkım aralığında hangi sermaye gruplarının ve bireysel kapitalistlerin genel olarak sınıf çıkarları ve sınıf içi çatışmaları nasıl etkilediğini görmek mümkündür. Krizin makro ekonomik veriler ve genel yasalar/eğilimler içinde izlenmesi kadar önemli olan krizin sermaye üzerindeki yıkıcı/yaratıcı gücünü sermaye kesimlerinin sanayi, finans ve ticaret fraksiyonlarının bu kriz karşısında oluşturduğu talepler manzumesi ile anlamak Türkiye’de 2008 yılında kapitalizmin somut güncel ihtiyaçlarını anlamak açısından önemli bir rehber olma özelliği taşımaktadır.

Bir Varmış, Bir Yokmuş Krize Karşı Sermaye, Kendi Birliklerini Kurmuş

“(Rahmiç Koç): 2009 yılı... krizle mücadele, ayakta kalabilme ve güçlü ve lider oyuncular için krizi fırsata çevirebilme yılı olacak.”
(16 Nisan 2009, www. ecoayrinti.com).

* TÜSAM araştırmacısı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Bölümü Araştırma Görevlisi.

Koç'un belirttiği gibi krizle mücadele dinamikleri yıkıcı olduğu kadar bireysel sermayeler açısından fırsatlarla da yüklü bir yılın ufukta görülmesine neden olmuştur. Krizin ardından ekonominin "düzlüğe çıkması" iki çıpa ile belirlenecektir: AB süreci ve IMF. Bu iki çıkanın yarattığı beklentiler ise gerek kamu maliyesinde yani devletin işlevinde gerekse de sermaye kesimlerinin ilişkilerinde yapısal değişimlere işaret etmektedir. Yeni sanayi envanteri, yeni ticaret ve borçlanma kanunları gibi talepler ile devletin sermaye kesimleri ile kurduğu ilişkide "müdahalesi" ve "düzenleyici rol"ünün değişimi söz konusudur. Kamu maliyesinde yeniden yapılanma ise "gelir idaresinin özerkleşmesi" gibi IMF'nin talepleri ile uyumlu, mali disiplini sağlayacak mali kurallar ile hayata geçirilecektir. Bu dönem sermaye kesimlerinin beklentileri hükümetin bir an evvel ekonomi tedbir paketlerini hayata geçirmesi yönünde olmuş, hükümetin reel sektör, istihdam ve ekonomik tedbir paketleri ile kamu maliyesinde yeniden yapılanmanın işaretleri; teşvik sistemi, vergi denetimi gibi pek çok konuda açığa çıkmıştır.

Bir Zaman Sonra Ekonomi Koordinasyonu Toplanır

21 Ekim 2008 tarihinde yapılan Ekonomi Koordinasyonu'nun ilk toplantısına Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye İhracatçıları Meclisi (TİM), Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Katılım Bankaları Birliği başkanlarının yanı sıra Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ve Merkez Bankası Başkanı katıldı. Toplantıya Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Hazine ve Maliye Bakanlığı bürokratları da katıldı. Toplantıda alınan kararlar içinde dikkat çekici olan yapısal uyum reformlarına devam edilmesi ve yeni bir teşvik sisteminin oluşturulmasıydı. Toplantıda alınan kararlar IMF ve AB çıpaları bakımından değerlendirildiğinde AB ve yapısal uyum reformları konularında; TOBB ve TÜSİAD, TÜSİAD ile MÜSİAD arasında örtük bir uzlaşma olduğu görülebilir. Bir diğer uzlaşma noktası, krizin kredi mekanizması üzerindeki olumsuz etkisinin çözülmesi noktasında alınması gereken tedbirler üzerinedir. Bu konuda yurtdışı finansman imkânlarına erişimin kolaylaştırılması ve kaynak çeşitliliğinin sağlanması ile finansal işlemler üzerindeki yüklerin azaltılmasının bütçe imkânları çerçevesinde değerlendirilmesi talepleri açığa çıkmıştır (22.10.2008, Zaman Gazetesi).

Ekonomi Koordinasyonu Toplantısı'nda açığa çıkan taleplerin krizin reel sektör üzerindeki etkilerine odaklandığı görülüyor. Sermayenin yapılanmasında reel sektöre yönelik teşvik araçlarının çeşitlendirilmesi konuşulmuştur. Yeni teşvik sisteminin yanı sıra girişimci bir bilgi sisteminin oluşturulması ve bu yeni bilgi sis-

teminin sanayi stratejisinde oluşacak yenilikleri destekleyecek yönde olması önemlidir. Alternatif ihracat pazarlarının oluşturulması ve geliştirilmesi ile üretim sürecindeki bürokratik işlemlerin maliyetlerinin düşürülmesi “yeni pazarlar” olarak görülen coğrafya bakımından TÜSİAD ve MÜSİAD’ın farklı önerileri karşısında genel eğilim, ihracata yönelik teşvikler ve üretimde teknoloji yoğun, nispi artı değer üretimine yönelen bir sermaye birikimi stratejisidir. Sanayileşme stratejileri farklılaşmakla birlikte, ortak belirleyenleri verimliliği arttırmak, teknoloji ve buluşlara önem vermek, nitelikli emek-gücünü geliştirmek, ülke içinde ara-sanayi malı üretimini teşvik etmek, yabancı sermaye girişini hızlandırmak, kayıtdışını kaldırmak gibi bir dizi uygulamayı içermektedir (Ercan, Karakaş-Gültekin, Tanyılmaz; 2008: 10). Bu yeni stratejinin nispi-görelî artı değere yönelişini İstanbul Sanayi Odası Başkanı’nın kriz sonrası alınan tedbirler ile ilgili yaptığı “Bizler, sanayimiz için, orta ve uzun vadede en önemli hedefi, katma değeri yüksek bir üretim yapısına geçiş olarak görmekteyiz” (ISO, 24.06.2009) açıklaması çok net ortaya koymaktadır. Fakat tüm bu süreç sermayenin kendiliğinden yöneteceği, düzenleyeceği ve devlet müdahalesinden azat kılınacağı değil aksine devletin “Piyasa denetim ve gözetiminin etkinliğinin artırılmasına yönelik çalışmanın yapılması” noktasında yardıma çağrıldığı bir dönemin yaşanacağına göstergesidir (13.10.2008, ntv-msnbc). TÜSİAD Başkanı Arzuhan Yalçındağ’ın da belirttiği gibi “devir bir arada olma” devridir. Üstelik devir “özel sektörü suçlama/susturma zamanı” (13.10.2008, ntv-msnbc) değildir. Kârın özelleştiği bir sistemde zararın toplumsallaşması ile özel sektörün devlet tarafından destekleneceği bir “devir”dir. Üstelik Yalçındağ’a göre yapısal uyum programı doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılmış olsa, IMF ile ilişkiler yeni bir anlaşma çerçevesinde düzenlenmiş olsaydı, kriz karşısında daha hazırlıklı olma şansı doğacaktı. Sermayenin sözcüleri için “kaybedilen zaman, kaybedilen refah” anlamına gelmekteydi. Sermaye birikiminde yaşanan hız, zaman ile yarışarcasına yapılan düzenlemeler “toplumsal refah kazanımı ya da kaybından” çok bireysel sermaye gruplarının ve bir sınıf olarak sermaye kesiminin kazançları üzerinde önemli bir etkiye neden olduğu ölçüde dikkate alınmaktadır.

TÜSİAD’dan “Mali Disiplin ve IMF Anlaşması Önerisi Gelir

TÜSİAD’ın kriz karşısındaki ilk talebi IMF ile yeni bir anlaşma yapılması oldu. Bu talep, AB ve IMF çıparlarından ikisini de gözetken bir tespitle birlikte geldi. TÜSİAD’a göre kriz karşısındaki en önemli eksiklik yapısal uyum programının hayata geçirilmesinde kaybedilen süreydi. Yeni Ticaret Kanunu için TÜSİAD cephesinde oluşan ısrarcı tutum, kriz karşısında şirket birleşmelerini destekleyen sermaye

yenin uluslararasılaşma sürecini düzenleyen yasal değişimin devletin işlevsel yapısındaki değişimin gerçekleşmesidir. "Gelir İdaresi'nin Özerkleşmesi" talebi bu değişim isteğini ortaya koymaktadır.

TÜSİAD'ın kriz karşısındaki taleplerini sıralarsak;

- * IMF ile stand by anlaşması yapılması,
- * Yapısal reformların gerçekleştirilmesi, yeni **Türk Ticaret Kanunu**'nun çıkarılması,
- * **İstihdam vergilerindeki yüzde 5'lik indirimin yapılması,**
- * **Mali disiplinden kesinlikle ödün verilmemesi,** devlet harcamalarının verimliliğinin artırılması,
- * Sağlıklı bir siyasal ortam ve siyasal istikrarın sağlanmasıdır.

Arzuhan Yalçındağ'ın kriz karşısında hükümete yönelik uyarısında "piyasalarda güven erozyonunun oluşmasına izin vermemek" ve "piyasaların krize hazırlıklı olduğumuza" ikna edilmesi önemlidir. Devlet-sermaye ilişkisi bakımından "piyasaları düzenleyen, riskleri alan, gerekli müdahaleleri yapan" yeni bir devlet anlayışı öne çıkarmaktadır. Referans Gazetesi yazarı Bülent Ünal'a göre krizin ardından açılan yeni bir dönem vardır. Bu yeni dönemde kapitalizm için yeni bir kavram kullanılmalıdır: "Kapitalist Komünist". Kapitalist komünist olan özne kimdir dersiniz? Bu yeni evrede kamusal alanın toplum aleyhine daraltılmasına karşın, sermaye eliyle kamusallaştırma talepleri ile devletin, hem kapitalist hem de "müdahaleleri" ile komünist olduğu iddia edilmektedir. Kriz karşısında bankaların kamusallaştırılmasından, iflas eden büyük şirketlerin kurtarılmasına, sigorta ve mortgage şirketlerine devletin ortak olmasından, hibe paketlerinin açıklanmasına kadar devlet sermaye adına piyasalara düzenli ve "kamulaştırıcı" müdahalelerde bulunmaktadır (Bülent Ünal, Referans Gazetesi, 7 Nisan 2009).

TÜSİAD'ın devletin yeni işlevine dair beklentileri şirket birleşmeleri önünde engel olabilecek düzenlemelerin "kayıt dışı ekonomi ile mücadele" başlığı altında öne sürülen talepler şirket birleşmelerine yöneliktir. Bu taleplerden Gelir İdaresi'nin özerkleştirilmesi kamu maliyesindeki yeniden yapılanmanın önemli bir göstergesidir. Yalçındağ'a göre;

"Şirket birleşme ve devralmaları teşvik edici politikalar benimsemeliyiz. Kayıt dışı ile etkin mücadeleye devam etmeliyiz. Bu kapsamda Gelir İdaresi'nin özerkleştirilmesi önemlidir." (Yeni Şafak, 29.04.2009).

Bu gelişme "Türk rekabet gücünü ulusal ve uluslararası düzeyde tahrip edecek ve yerli ve yabancı yatırımcı açısından yatırım ortamının cazibesini ortadan kaldıracak" bir gelişme olarak görülmektedir.

TÜSİAD'ın vergilendirmeye ilişkin temel taleplerini sıralayacak olursak; kapsamlı bir vergi reformunun ve bu reformda tam, özerk ve etkili bir gelir idaresinin yer aldığını görürüz. Vergi reformunun ikinci ayağı büyük mükellefin vergi denetiminin tek öznesi olmaması, verginin tabana genişletilmesi yer almaktadır. Verginin tabana yayılması, küreselleşmenin vergilendirme üzerindeki ana etkisi olan dolaysız vergilerden dolayı vergilere yönelen bir vergilendirme anlayışı ile sağlanır. Böylece satış ve harcamalar üzerinden geniş halk kesimlerinin alınan KDV ve benzeri vergilere yeni vergiler (Özel Tüketim Vergisi) gibi eklenmiş ve varolan dolaylı vergilerin tabanı genişletilirken, kurumlar ve gelir vergisi ile elde edilecek vergi gelirleri miktarında bu artışa paralel indirimler söz konusu olmuştur. Vergi denetimi ile sermaye birikiminde sadece bölüşüm ilişkilerinde bir transferin ötesinde önemli bir teşvik unsurunun oluşumu, enerji, hammadde ve yatırım araçlarına yönelik önemli vergi indirimleri ile birlikte sağlanmaktadır. Özellikle sanayide yaşanan vergi indirimleri bu açıdan devletin krizde düzenleyici rolünü açığa çıkarmaktadır. Krizin en çok etkilediği reel sektöre yönelik otomotiv üzerinde ÖTV'de ve konut satışlarında KDV'de üç aylık vergi indirimi, sanayide kullanılacak doğal gazda yeni tarifelerde fiyat düşüşleri "vergi denetimi" söyleminin ardındaki "vergi avantajı"nı ortaya koymaktadır (www.cnturk.com, **konut ve otomotive 3 aylık vergi indirimi**, 13.03.2009). Krizden çıkışta sermayeler açısından en temel belirleyen rekabet olgusunun yeni düzenleme ile varolandan daha acımasız olmasıdır. Üstelik yeni düzenlemeler için yeni anlaşmalara gerek kalmayacak bir "yapısal" dönüşümün oluştuğu söylenebilir. TÜSİAD Başkanı Yalçındağ'a göre,

"(Sanayinin).. Büyük bir bölümün(ün) KOBİ'lerden oluştuğunu düşünürsek, **firmaları birleştirici teşvik ve reformlara önem verilmeli**. Kayıt dışı ekonomiyle mücadeleye devam etmeliyiz. Bunun için **vergi reformu geliştirmeli ve IMF'nin de şartı olan Gelir İdaresi'nin özerkleştirilmesi** son derece önemlidir. ... Mali kural çok önemlidir. Mali kuralı bugünden koyar ve IMF ile birlikte götürürsek bir süre sonra IMF'ye gerek kalmadan ekonomimizi götürebiliriz." (28 Nisan 2009, İHA).

Bir diğer önemli düzenleme, IMF'nin "mali kuralı"nın uygulanmasıdır. Her iki düzenleme devletin işlevinde yaşanan dönüşüme işaret etmektedir. IMF anlaşması olmaksızın IMF'nin yolunu çizdiği entegrasyonun sağlandığı, yeni yönelimin anahtarı yeni vergi denetim sistemi ve kurumları ile mali kuralın izlenmesidir.

MÜSİAD: Yeni Pazarlar Neden Olmasın?

Krizin yaratacağı yıkım tek yönlü bir mekanizma değildir. Krizin yıkımı bazı sermayelerin tahribatı olduğu ölçüde, diğer sermayeler için fırsat olabilmektedir. Bu yıkımın tahrip gücü ve fırsatları sermaye örgütleri tarafından analiz edili-

yor, enine boyuna değerlendiriliyor. Büyük ölçekli dünya sermayesi ile entegre olmuş sermayenin IMF, AB çıpası ile yapısal uyum taleplerini TÜSİAD temsil ediyor. MÜSİAD ise İslami tonlar taşıyan, bir dönemin Anadolu sermayesi olarak adlandırılan sermaye kesimlerinin temsilcileri olarak biliniyor. Bu iki kesimi kriz sonrasında talepleri bakımından ayıran en temel olgu, MÜSİAD'ın IMF ile anlaşma konusundaki tutumudur. MÜSİAD'a göre IMF ile kredi anlaşması yapmak yerine program sonrası gözden geçirme anlaşması yapmak yeterlidir. Bu iki kesim arasındaki farkı yaratan nokta ise cari açığın nasıl finanse edileceğine verdikleri yanıttır. Cari açığın finansmanı için MÜSİAD'ın önerisi yeni pazarlara açılmaktır. Yeni pazarlar ise hammadde ve petrol zengini Afro-Avrasya ülkeleri, özellikle Körfez ülkeleridir. Burada sermayeler arası bir tür "dindaşlık" ilişkisinin hakimiyetinden çok sermaye çevrelerinin değerlendirmek istedikleri alanlardaki gelişmişlik düzeylerinde sağlanan uyumun katkısından bahsetmek daha doğru olacaktır.

MÜSİAD Başkanı'nın da belirttiği gibi Türkiye'de özellikle TÜSİAD ve temsil ettiği sermaye fraksiyonunun duyduğu antipatinin aksine Batılı ülkelerin ilgilendiği Körfez sermayesi ile ticaretin gelişmesi cari açığın finansmanında önemli bir konumda olabilir.. Kriz sonrası MÜSİAD'ın öneri/taleplerini sıralarsak;

- Faiz artırma yöntemi, kamunun çeşitli birimleri tarafından denetlenmeli,
- Merkez bankası aktif bir şekilde faiz indirimine gitmeli,
- Alternatif pazar oluşturarak ihracatın artış hızının durması veya azalmasının önüne geçilmesine yönelik yapılacak faaliyetler desteklenmeli,
- Faizsiz finans sistemi ile ilgili düşüncelerin hayata geçirilmesi için gerekli alt yapı çalışmaları bitirilmelidir.
- Enerji maliyetlerimizi azaltıcı her türlü alternatif yerel enerji imkânlarımızın kullanılması ve özellikle nükleer enerji yatırımlarının bir an önce başlaması,
- KOBİ'lere destek amacıyla KOSGEB bütçesi daha da artırılmalı ve desteklerin verilmesinde bürokrasi azaltılmalı ve destekler de çeşitlendirilmeli,
- Firmalara ilave mali yüklerin getirilmemesi ve girdi maliyetleri üzerinde büyük bir yük teşkil eden, dolaylı vergilerin düşürülmesi ve mevzuatın basitleştirilip verginin tabana yayılmasını içeren vergi reformunun yapılması,
- Teknolojik bağımlılığı azaltmak için, teknoloji transferi konusunda yabancılarla stratejik evlilik ve işbirliklerinin önü açılmalı, teknoloji transferi imkânlarının ortaya konulması olarak sıranalabilir.

Dikkat çekici nokta enerji maliyetleri ve finans sisteminin yeniden yapılanmasında faize yönelik taleplerdir. Her iki talep birlikte değerlendirildiğinde yeni pa-

zar keşfine çıkan MÜSİAD için yerli sermayenin ileri teknoloji kullanımına geçişinde ithal bağımlı sanayileşmeyi ortadan kaldıracak bir yeni düzenleme isteğine yönelik bir faiz politikası körfez ülkeleri ile entegrasyonu sağladığı noktada “faizsiz finans sistemi” rasyoneldir. Bu rasyonellik, sadece büyük ölçekli ve teknoloji yoğun üretim ile değil bu üretim içinde KOBİ’lerin de yer aldığı üretim zincirleri ile sağlanacak üretim yapısında aynı zamanda KOBİ’lere yönelik destek mekanizmalarına yönelinmesi ile açığa çıkmaktadır. Teknolojik bağımlılığı azaltmak ithal bağımlı bir ekonomide, KOBİ’lere destek vermek, firmaları teşvik edici bir vergi sisteminin oluşumu ve faiz indirimi gibi yatırımları teşvik edecek politikalarla MÜSİAD tıpkı TÜSİAD gibi organik sermaye bileşimi yüksek, nispi artı değer üretecek bir sermaye ölçeğine yönelik talepleri ortaya koymaktadır.

TOBB: Kriz Varsa Çaresi Var!

TOBB ile TÜSİAD arasında temel ayrım noktası temsil ettikleri sermaye kesimlerinin ölçeği arasındaki fark ile belirlenirdi. TOBB küçük ve orta ölçekli ulusal pazar için üretim yapan sermaye kesimlerini ve ihracatçıları temsil etmektedir. Kriz karşısında ihracat yapan KOBİ’ler için en önemli düzenleyici iktisat politikası faiz politikasıdır. Bu politika Türkiye’de uzun yıllar boyunca devam eden ve sıcak para girişine dayalı, düşük kur yüksek faiz politikasıdır. Bu politikanın, enflasyon hedeflemesi olarak IMF tarafından dayatıldığı vurgusu kadar bu politikanın sermaye fraksiyonları arasında yarattığı kutuplaşma da önemlidir. Bu tartışmada iki lobi vardır: Faiz ve kur/döviz lobisi. Devletin hangi lobinin -faiz mi kur mu- yan daşı olduğu üzerine önemli bir iç çekişmenin/çatışmanın yaşanmasıyla TOBB’u gündeme taşımıştır (Ercan, 2009:47). Bu politikanın 1990’lı yıllarda özellikle gerelettiği bir kesim olan ihracatçıların ve pek çok sanayicinin de temsilcisi olan TOBB’un en temel talebi istikrarın korunması olmuştur. Bu istikrar vurgusu aslında Türkiye’nin en büyük -üye sayısı ve etkisi bakımından- sermaye örgütlerinden biri olan TOBB’un makro ekonomik göstergelere yönelik ilgisinin temsil ettiği kesimlerin devletle iş yapma pratikleri ve kamu-özel ortaklıklarında sağladıkları ivmeyle açıklanması mümkündür. TÜSİAD’ın bireysel/mikro olana yönelik ilgisi TOBB’un sermayenin genel çıkarına yönelik vurgusu, Türkiye’de egemen olmaya başlayan fraksiyonun çıkarları ile de uyumludur.

Hisarcıklıoğlu’nun *“Ülke olarak zenginleşmenin iki çıpası var. Bu çıpalar güçlü ekonomi ve kaliteli demokrasidir. Bu iki unsuru yan yana getiremediğimiz sürece yoksulluğumuz devam eder”* söylemi önemlidir. Yeni bir anayasanın şart olduğunu savunan Hisarcıklıoğlu’na göre bu anayasa *“liberal-demokrat çizgide ve toplumun büyük kesiminin mutabakatı ile yapılmalıdır.”* Yeni anayasa ihtiyacı-

nın "liberal ekonominin ihtiyaçları" noktasında gündeme gelmesi, ekonominin "kaliteli" demokrasi ihtiyacını açığa çıkarır. Bu anayasa ihtiyacı krizler karşısında AB ve IMF çıpasına duyulan ihtiyacın hükümet politikasından çıkması ve devlet politikası haline gelmesine duyulan ihtiyaçtır. Türkiye'de 2009 krizi bankacılar ile ihracatçıları döviz ve kur lobisi olarak ikiye bölmekte, "Türkiye'nin 2001 krizinden sermaye fraksiyonlarının güçlenerek çıkmalarının arkasında sınıfsal bir politika olarak değerli TL ve yüksek faiz oranı" (Ercan, 2009: 47) ihracatçı/üretken sermaye kesimlerini faiz lobisi ile yeni bir çatışmaya sürüklemektedir. Fakat bu çatışma alanında TOBB yeni pazarlara yönelen stratejisi ile krizin olumsuz etkisini aşmaya yönelik talepler üretmektedir.

TOBB'un kriz karşısındaki en somut adımı 29 meslek örgütü ve STK'ların içinde yer aldığı "kriz varsa çare de var" kampanyasıydı.. Beş ayağı olan "kampanyanın ilk haftasında "Eve kapanma pazara çık", ikinci haftada "Kimse işini kaybetmesin" ve üçüncü haftada "Güven ve istikrar" mesajları verilen kampanyanın 4. mesajı "Gücüne inan" oldu. İlk hafta eve kapanma pazara çık diyen TOBB Başkanı, iç piyasada harcamaları artırarak 10. büyük ekonomi olma hedefini ortaya koydu (22.06.2009, Referans). "Perakende ayağında, çeşitli indirim kampanyaları hayata geçirilecekmiş -her hafta yeni bir kampanya duyurusu yapılabilecekmiş - kredi kartı dışında farklı bankacılık enstrümanları geliştirilecekmiş- Hükümet harcamaya yönelik ek tedbirler açıklayacakmış- Harcama çeki dağıtılacakmış KDV oranları indirilecekmiş Kredi Garanti Fonu'nun genişletilmesi konusunda adım atılacakmış, kampanyada herkes üzerine düşeni yapacakmış." (22.06.2009, Referans Gazetesi).

Hisarcıklıoğlu gücüne güven derken gücünü üretimden alan dünyada yeni pazarlara gözüne diken sermayeye yapısal uyum programlarını uygulamasını öğütüyor. Bu öğütün "kimse işini kaybetmesin" sloganında "katı olan emek piyasalarının esnekleştirilmesi ve işçilik maliyetlerinin düşülmesi" şiarını nedense göz ardı ediyor. Üstelik krizin işsizlik ve ücretlerde yarattığı daralma karşısında harcamaların aracı da kredi kartları oluyor, bugün karşılığı olmayan harcamanın, işsizliğin artacağı resesyon dönemindeki etkileri ise "gücüne inanan"lar için tefaruat olabilir.

Hükümet Tedbir Paketlerini Açıklar

"Komünist kapitalist" tıpkı Amerika'da olduğu gibi Türkiye'de de devletin yardıma çağrıldığı kriz senaryosunun tamamlayıcısıdır. Sermaye ideologlarının militarist dilinden krizin yarattığı etkiye karşı askeri stratejilerle savunmaya geçen sermayenin ("krizin gerillaları", "Generalin askerleri ortada kaldı", 03.06.2009,

Referans Gazetesi) ile göreve çağrılan devlet aslında başından beri birikimin önemli bir aktörüdür. Sadece verilen yeni rolünde daha sık sahne önünde olmaktadır. Hükümet ise krizin etkilerini iki temel önlem ile azaltmaya çalıştı. Bu önemlerden ilki ekonomik tedbir paketleriydi. Hükümetin kriz tedbirleri ekonomi teşvik paketleri ile alındı. Bu paketler arasında çokça tartışılan yeni teşvikler, sermaye kesimlerinin ihtiyaçlarını/taleplerini karşılamaya çalıştı.

Ekonomik tedbir paketleri özellikle reel sektörü ve istihdamı teşvik eden nitelikleri dolayısıyla önemliydi. Dördüncü paket ekonomik tedbir paketiydi. Dördüncü paket olan ekonomik tedbirler paketi ile işveren üzerindeki istihdam yükleri azaltıldı, istihdam teşviki için 5 yıllık çalışmanın ilk yılı primleri devlet ödemeye başladı. Ekonomik tedbir paketinde;

- 1- Eximbank sermayesinin 500 milyon TL artırılması,
- 2- Tüketici kredilerinin maliyetini düşürmek için Kaynak Kullanım Destekleme Fonu'nun yüzde 33 oranında azaltılması,
- 3- KOSGEB ödeneğine 75 milyon TL bütçeden kaynak aktarılması,
- 4- Destekleme Fiyat İstikrar Fonu'na bütçeden ayrılan kaynak 75 milyon TL'den 575 milyon TL'ye çıkarıldı,
- 5- Konut satışından alınan KDV'nin 3 ay süreyle yüzde 18'den yüzde 8'e indirilmesi,
- 6- Otomobilden alınan ÖTV'ye 3 ay süreyle indirim getirildi,
- 7- Sanayide kullanılan indirimli gece tarifesi yaygınlaştırılıyor- hafta sonu ve resmi tatiller dahil edildi,
- 8- Beyaz eşyada uygulanan ÖTV'nin 3 ay süreyle indirilmesi yer alıyordu.

Altıncı paket "Reel Sektör" paketiydi. Reel sektör paketi ile 7. paket olan istihdam paketi arasında önemli paralellikler vardır. Reel sektör paketinde firmaların rekabet gücünü artırmak ve firmaların sürdürülebilirliğini güçlendirmek hedefleniyor. Nazım Ekren'in konuşması, reel sektör paketinde yer alan teşviklerin kriz karşısında firmaların hayatta kalma stratejisini geliştirmeye yönelik olduğunu net biçimde ortaya koymuştur:

"(Reel sektör paketinde), 2 konuya vurgu yapmayı planlıyoruz. Bunlar; firmaların sürdürülebilirliğini güçlendirmek ve rekabet gücünü artırmak. Bu paketin birkaç önemli bileşeni olacak. Bir tanesi sektörel, bölgesel ve proje bazındaki yeni teşvik sistemini reel sektöre destek mantığıyla da kurgulamaya başladık. İkinci bileşen reel sektörümüzün ölçek, finansman sıkıntısı ve stratejik vizyonunu yeniden şekillendirecek bir şirket yapılandırma sürecini de başlatmak istiyoruz. Üçüncü bileşen, kredi garanti fonunun rol ve etkinliğini artırmaktır." (29 Nisan 2009, Cihan Haber Ajansı).

Reel sektörü destekleyen 6. paket temel olarak ele alındığında; sektörel, bölgesel ve proje bazında yeni iş teşviki, şirket yapılandırma süreci (finansman sorunu) ve kredi garanti fonunun etkinliğinin artırılmasını hedefliyor. İstihdam paketinde ise rekabetin temel itici gücü olan KOBİ'lerin emek gücünü oluşturacak kesimlere yönelik tedbirler alınıyor. Krizin yarattığı işsizliği esnek ve güvencesiz çalışma ile mass edebilecek bir paket/tedbirler toplamı oluşturuluyor. İstihdam paketinin temel unsurları; kısmi çalışmanın teşvik edilmesi, ileri ve geri bağlantıları olan sektörlerle yönelik teşvikler, mesleki eğitim, işsizlik ödeneğinin etkin kullanımıdır. TÜSİAD'ın "Mesleki eğitime önem verilmesi, bölgesel iş gücü hareketliliği ve esnek iş gücü politikası mevduatı reformları olmalı. Eğer bu reformları yapmazsak krizin oluşturduğu toplumsal sancılar(ın) devam edeceği" (28 Nisan 2009, İHA) yönündeki uyarısını karşılayan bir paket oluşturuldu.

"İşveren üzerindeki yükleri 5 puan indirdiklerini, kadın ve gençler üzerinde özellikle 18-25 yaş arasındakilerde istihdamı teşvik için 3 yıllık süre kapsamında birinci yıl işveren yükünün tamamını ödemeye devam edeceklerini dile getirdi. Mesleklendirme programları kapsamında 250 milyon liralık kaynakla 100 bin genci ve vatandaşı mesleklendirme programına dahil edeceklerini, işini kaybedenlere destek için kısa çalışma ödeneğine, işsizlik fonu ödeneklerine devam ettiklerini söyledi." (29 Nisan 2009, Cihan Haber Ajansı).

Hükümetin 2009-2012 Ekonomi Programı yeni hedefler göstermektedir. Bu hedeflere ilişkin ekonomide söz sahibi sermaye çevrelerinin düşünce ve eylem örgütlerinin devletin üst düzey maliye ve ekonomi bürokratları ile kuracakları Ekonomik Koordinasyon Kurulu'nun yasal ve işlevsel mekanizması güçlendirilmiştir. Bir diğer önemli talep sermayeler arası rekabetin kurallarının konulması bakımından önemli bir talep olan "kayıt-dışı ekonomi ile mücadele edilmesi yönünde bir eylem planının ortaya konulmasıdır.

Bu programın henüz gerçekleşmeyen maddeleri tartışma yaratmakla birlikte, programda öngörülenler sermayenin talepleri ile birebir örtüşmektedir.

- * Mali Kural
- * Gelir İdaresi Başkanlığı'nın Taşra Teşkilat Yapılanmasında Düzenleme: Bölge Başkanlıkları
- * Kredi Garanti Fonundan Kobi'lere Hazine Destekli Krediler Verilmesi
- * Yeni Teşvik Sistemi
- * Şirket Birleşmelerine Vergi Kolaylığı (KOBİ'lerde Birleşen Şirketler İçin Bir Veya İki Yıl Vergi Muafiyeti) programın hedefleri arasında yer almaktadır.

Programda gerçekleşmeyenler ise sermayenin yapısal ve uzun vadeli talepleridir, bu gerçekleşmeme hali ise zamana/sermayenin değişim gücünün hızına

bağlıdır. Türkiye’de ithal bağımlı üretim yapısının değişmesini sağlayacak teknolojik gelişmelerdir.

Programda gerçekleşmeyi bekleyen yeni teşvik sistemi, elektrik üretiminde özelleştirmeler, iş sağlığı ve güvenliği paketleri yer almaktadır. (09.04.2009, Referans Gazetesi). Sermayenin uzun vadeli yapısal dönüşümü bu değişmelere bağlıdır.

Hükümet Tedbir Paketleriyle Sermayenin Taleplerini Ne Kadar Karşılıdı?

"Erdoğan: Türkiye krizi en çabuk atlatıp büyüme sürecine giren ülke olarak ön plana çıkacaktır. Biz bizimle iş yapmak isteyeneye kapımızı ağızına kadar açarız. Gönlümüzü, kapımızı açarız. Ülkemizde taş üstüne taş koyanı başımız gözümüz üzerinde taşırız. ... Para cıva gibidir. Uygun şart neredeyse oraya gider." (03.06.2009, Referans).

Paranın cıva gibi olması, “para”nın krizinin dünya ölçeğinde yıkımların ve fırsatların vardığı ve göçtüğü tüm coğrafyalarda hissedilmesine neden oldu. Erdoğan’ın yabancı sermayeye “ne olursan ol yine gel” çağırısı, cari açıklarını dünyanın en borçlu ülkesinin para birimi ile kapatan Türkiye gibi geç kapitalistleşmiş ülkelerde faiz, döviz kuru, sıcak para girişi gibi paranın dolaşım anlarına ve değerine yönelik kavramlarla krizi analiz edilenin paranın krizi olduğu, üretimden finans ve ticarete tüm fraksiyonların para-sermaye ile olan sorunlu ilişkisi olduğu söylenebilir. Bu krizde sermayenin farklı fraksiyonlarını birbirinden ayıran cari işlemler açığının finansmanında “paranın” temin edilme yöntemine ilişkindi. Faiz ve kur lobileri ile sanayici-bankacı arasındaki tartışma büyüyordu. Bu tartışmada iki çıpa açığa çıktı. IMF ve yapısal uyum programı ile AB çıpası sermayenin talepleri bakımından kamplara ayrılmasına neden oldu. Bu kamplardan biri büyük ölçekli, uluslararası sermaye ile entegre olmuş büyük burjuvaziyi temsil eden TÜSİAD ile 1990’lı yıllarda Anadolu Sermayesi tartışması ile gündeme gelen ihracata yönelik üretim yapan KOBİ’lerden oluşan ve İslami tonlar taşıyan ve uluslararasılaşan sermayenin temsilcisi MÜSİAD’dı. Bu tartışmada MÜSİAD’ın yeni pazarlara yönelme talebi IMF ile değil, Körfez ülkeleri ile geliştirilecek dış ticaret ilişkileri ile bölgenin emperyal gücü olma hayaline dayanıyordu. TOBB’un AB sürecini destekleyen yeni anayasa önerisi, TÜSİAD’ın IMF ile ve mali kuralı yerine getirerek krizden çıkış önerisini destekleyen, aslında sermayenin esnek birikim ihtiyaçları noktasında yeni bir mali sistem, yeni istihdam politikaları ve yeni teşvik sistemine ihtiyaç noktasında TÜSİAD, MÜSİAD ve TOBB’un taleplerini ortaklaştırıyordu. Bu ihtiyacın karşılanması noktasında ise yeni yasal düzenlemelerden yeni

teşvik paketlerine, istihdamda maliyetlerin düşürülmesinden yeni makro hedeflere bu kadar konuşulmuş, döneme damgasını vuran devletin önlemleri/tedbirleri ve politikaları olmuştur.

Kaynaklar

Gazeteler

22.10.2008, Zaman Gazetesi

03.06.2009, Referans Gazetesi

09.04.2009, Referans Gazetesi

22.06.2009, Referans Gazetesi

Yeni Şafak, 29.04.2009

29 Nisan 2009, Cihan Haber Ajansı

28 Nisan 2009, İHA

www.cnnturk.com, **konut ve otomotive 3 aylık vergi indirimi**, 13.03.2009

Ünal, B. "Kapitalist Komünist", Referans Gazetesi, 7 Nisan 2009.

16 Nisan 2009, www. ecoayrinti.com

Yayınlar

Ercan, F., D. Karakaş ve K. Tanyılmaz (2008) "Türkiye'de Sermaye Birikimi, Sanayileşme Politikaları Ve Sektörel Değişimler", (ed: G. El. Arslan) **Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 85. Yılında Türkiye Ekonomisi**, Ankara, Gazi Üniversitesi Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını No: 4. ss: 213-254.

Ercan, F. (2009) "Sermayeyi Haritalandırmaya Yönelik Kavramsal Düzenekler", **Türkiye'de Sermaye: 1990'lardan Bugüne Temel Eğilimler ve Stratejiler**, Praksis, Sayı: 19, Ankara.